

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.3.9](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.3.9)

УДК 336.71

*Г. Т. Карчева,
д. е. н., доцент, завідувач кафедри економіки та менеджменту,
ДВНЗ «Університет банківської справи»,
ORCID: 0000-0002-5897-8445*

ФІНАНСОВИЙ СТАН БАНКІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗАГРОЗИ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

*G. Karcheva
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
head of departments of economics and management Banking University*

THE FINANCIAL CONDITION OF UKRAINIAN BANKS IN THE FACE OF THE GLOBAL FINANCIAL AND ECONOMIC CRISIS THREAT

У статті розглянуто теоретичні та практичні питання щодо комплексної оцінки фінансового стану банків в умовах загрози світової фінансово-економічної кризи та надані пропозиції щодо підвищення фінансової стійкості банків. Встановлено, що у період загрози світової фінансово-економічної кризи банки України мають певний запас стійкості щодо капіталу, ліквідності, сформованих резервів на покриття ризиків за активними операціями. Але цей запас стійкості може швидко зникнути, якщо не будуть застосовані ефективні стабілізаційні механізми, що ґрунтуються на ризик-орієнтованому підході. Ризик-орієнтований підхід передбачає не тільки оцінку ситуації на теперішній час, але й моделювання та прогнозування ситуації в банку на майбутнє, що дозволить виробити ефективні стабілізаційні інструменти регулювання діяльності банків.

The article deals with theoretical and practical questions regarding the complex assessment of banks' financial condition in the face of the global financial and economic crisis threat and proposes ways to improve the financial stability of banks.

It is established that today the banks of Ukraine have a certain stock of stability of capital, liquidity, reserves formed to cover the risks of active operations. But this resilience margin can quickly disappear if effective stabilization mechanisms based on a risk-oriented approach that won't be implemented. That risk-oriented approach provides an assessment of the current situation in banks also model and forecast the situation for the future. The constructed econometric model according to the financial statements of the aggregate of banks (2019) indicates the unresolved problem of bank loan portfolios quality. The increase of credit portfolios of such quality by banks doesn't lead to an increase in profit, but leads to its decrease due to the need to form reserves to cover credit risks.

Also the model (2019) confirmed the importance of raising capital to ensure the efficient functioning and sustainable development of banks, as well as reducing the administrative costs for which the coefficient β increased in 2019 from (- 0.273) to (- 0.374).

The use of constructed economic and mathematical models in making management decisions will allow to develop reliable instruments of stimulating regulation of banks' activities, which will help

to increase their systemic stability and role in the socio-economic development of the country, implementation of progressive structural transformations in the economy.

The development of stabilization mechanisms in the context of a risk-oriented approach involves the introduction of preventive surveillance on an individual and consolidated basis, based on the use of early response systems, which, thanks to early warning signals, would identify and react to the problems at an early stage of their occurrence to prevent banks from losing liquidity and bankability.

Ключові слова: банки; стійкість; криза; регулювання; ризики; аналіз; модель.

Key words: banks; sustainability; crisis; regulation; risks; analysis; model.

Постановка проблеми. На сьогодні весь світ, включаючи Україну, стоїть на порозі світової фінансово-економічної кризи. У зв'язку з цим виникає питання, чи мають банки України необхідний запас стійкості щодо вразливості до фінансово-економічної кризи. В останні роки функціонування та розвиток банківської системи характеризувалися підвищенням фінансової стабільності, рівня капіталізації банків, ліквідності, деяким поліпшенням якості активів, зменшенням ризиків у банківській діяльності, а також наявністю позитивних структурних змін. В той же час на сьогодні банки несуть значні втрати за відсутності ефективних систем управління ризиками, які б передбачали виявлення ризику, кількісну оцінку ризику та якісне управління, постійний моніторинг та контроль за ризиком з використанням сучасних інструментів, що базуються на використанні систем раннього попередження. Незважаючи на вжиті банками заходи щодо зниження кредитного ризику в їх діяльності, залишається не вирішеною проблема підвищення якості кредитних портфелів банків, що стримує кредитування економіки та негативно впливає на ефективність та стабільність банківської діяльності в контексті забезпечення прибутковості, ліквідності, надійності (мінімізації ризиків) та розвитку на інноваційних засадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми фінансового стану банків, оцінки ліквідності та платоспроможності банків досліджувалися в наукових працях таких науковців, як: Б. Адамика, Т. Болгар, Р. Дорнбуша, О. Дзюблюка, І. Д'яконової, Г. Камінські, А. Кузнецової, В. Кротюка, В. Корнеєва, О. Лаврушина, І. Лютого, Г. Мінські, Л. Миненко, Л. Примостки, З. Тимофєєвої, С. Хоружого, Дж. Сінкі, В. Стельмаха, А. Стадника, С. Фішера та ін. Більшість досліджень були присвячені фінансовій стійкості банків, кількісній оцінці та хеджуванню ризиків, вдосконаленню існуючих підходів до регулювання діяльності банків, основуючись на адаптивному підході. Тоді як залишаються недостатньо дослідженими питання комплексної оцінки фінансового стану банків в контексті забезпечення системної стійкості та ефективності діяльності банків в умовах загрози виникнення біфуркаційних процесів в банківській системі та економіці.

Постановка завдання. Мета статті полягає в розробленні теоретичних та практичних питань щодо комплексної оцінки фінансового стану банків в умовах загрози світової фінансово-економічної кризи та визначенні ефективних механізмів забезпечення стійкості банків.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні банківська система України функціонує в складному соціально-економічному та правовому середовищі, більшість чинників якого – макроекономічна нестабільність, нерациональна структура промислового комплексу, криза науково-технічної сфери, недосконала податково-бюджетна та монетарна політика, низький рівень платоспроможного попиту – ускладнюють забезпечення стабільного розвитку банківського сектору і підвищення конкурентоспроможності.

В умовах нестійкості, посилення турбулентних процесів розвиток банківської системи вимагає нових інноваційних підходів до визначення механізмів ефективного функціонування та стабільного розвитку, що базуються на системно-синергетичному підході. Банківські системи – це еволюційні системи і відповідно до синергетичного підходу їхній розвиток визначається не стільки їхнім минулим, скільки майбутнім станом. До того ж для них характерна коеволуція, коли відбувається не штучне об'єднання під час створення цілого, а резонансне взаємне розташування і синхронізація темпів їхнього розвитку з урахуванням зв'язків між минулим, сучасним і майбутнім [1, с. 107-147].

Про складну фінансову ситуацію в банківському секторі України свідчить і значення міжнародного індексу глобальної конкурентоспроможності (WEF) за складовою «Фінансовий сектор», за яким Україна з індексом 42,3 займає 136 позицію серед 141 країни, що приймали участь у рейтингуванні. За глибиною проникнення фінансового сектору в економіку – 97 позицію (з індексом 30), щодо фінансування малих та середніх підприємств – 112 (39,2), за ринковою капіталізацією – 112 (з індексом 4,0) (рис. 1).

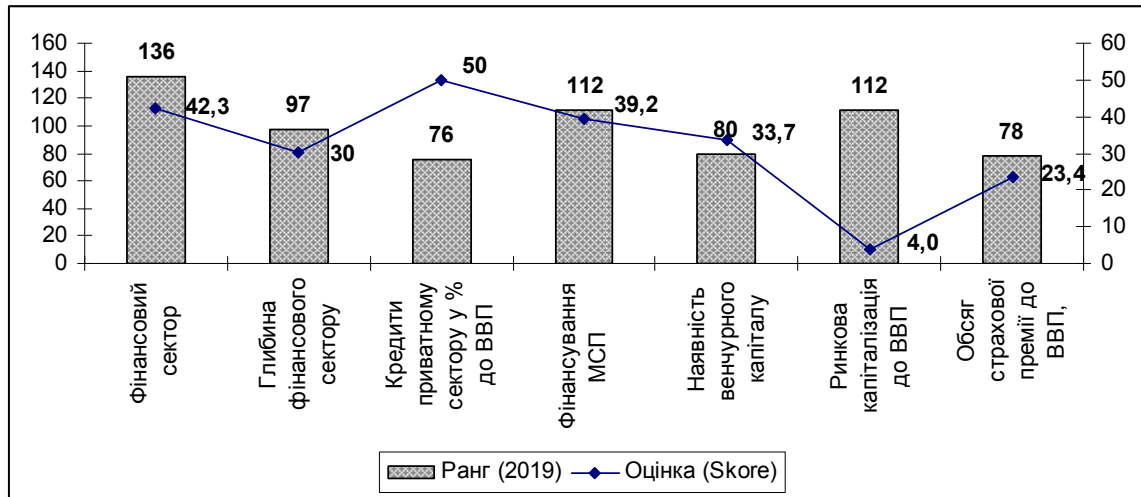

Рис. 1. Рейтинг WEF для фінансового сектора України (глибина проникнення)

Джерело: розроблено за даними The Global Competitiveness Report 2019

Не краща ситуація і щодо стабільності фінансового сектору України. За загальним рейтингом щодо стабільності фінансового сектору Україна займає останню позицію серед усіх країн – 141 з індексом 57,6, щодо надійності банків – 131 (індекс - 37,4) (рис. 2).

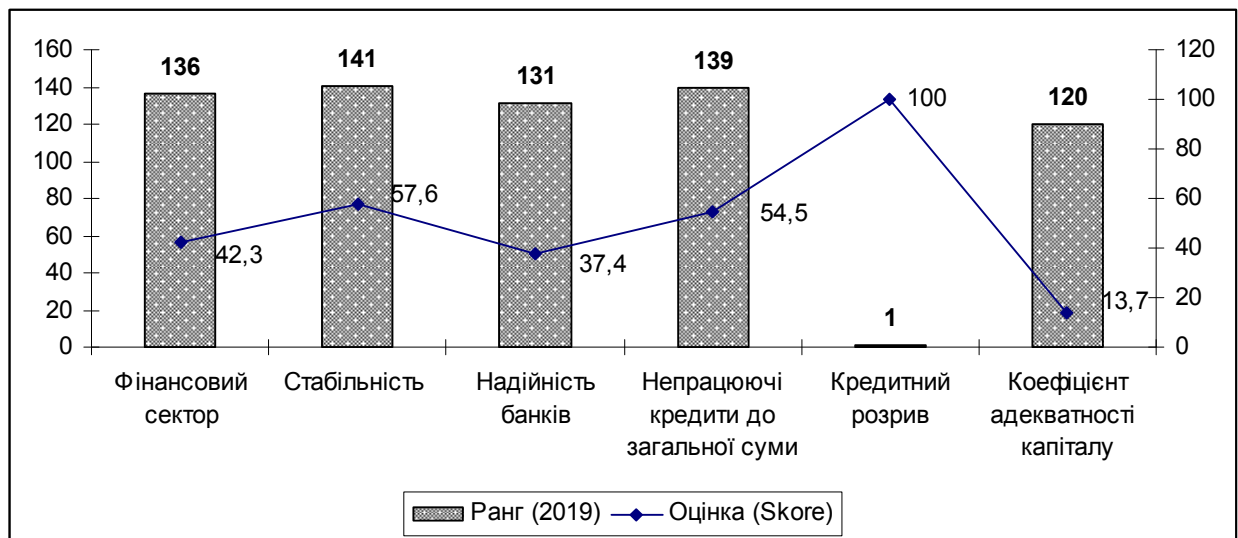

Рис. 2. Рейтинг WEF за складовою «Стабільність фінансового сектору України»

Джерело: розроблено за даними The Global Competitiveness Report 2019

Зауважимо, що останнім часом простежується певне покращення у фінансовому стані банків України. За весь період свого функціонування, починаючи з 1991 року, банківська система України у 2019 році отримала найбільший прибуток (59634 млн грн) і мала найвищі показники рентабельності (ROE = 34,15%; ROA = 4,35%) (табл. 1). Зауважимо, що за минулий період найкращі показники рентабельності були в 2006 р. (ROE = 13,5%; ROA = 1,5%) і 2018 р. (ROE = 34,15%; ROA = 4,35%). Декомпозиційний аналіз рентабельності капіталу за результатами 2019 року показав, що таких високих результатів було досягнуто завдяки високій рентабельності активів (ROA = 4,35%), високій маржі прибутку, MP = 43,2% (у 2006 р. – 18,7 %) та доходності активів, розрахованій як відношення валового чистого доходу до середніх активів, DA = 10,1% (у 2006 р. – 8,6 %).

Таблиця 1.

Декомпозиційний аналіз рентабельності капіталу банківського сектору України, %

Показники	2006	2007	2008	2009	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Рентабельність капіталу (ROE)	13,5	12,7	8,5	-32,5	-30,5	-51,9	116,7	-15,8	14,7	34,2
Рентабельність активів (ROA)	1,6	1,5	1	-4,4	-4,1	-5,5	-12,6	-1,9	1,7	4,4
Мультиплікатор капіталу (МК), рази	8,0	8,6	7,8	7,6	7,6	12,1	9,3	8,2	8,7	7,9
Маржа прибутку (MP)	18,7	19,6	11,5	-60,4	-57	-80,1	-212	-31,7	18,5	43,2
Доходність активів (DA)	8,6	7,7	9	7,3	7,1	6,81	6,0	6,1	9,1	10,1

Джерело: розраховано автором за даними джерела [2]

Слід зазначити, що високі показники прибутковості банківського сектору в 2019 році насамперед були обумовлені високоприбутковою діяльністю Приватбанку, прибуток якого склав 32609 млн грн., або 54,7% від загальної суми прибутку по системі банків України [2]. А також зменшенням резервів на покриття ризиків за активними операціями на 64376 млн грн., або на 11,6% (табл. 2).

Таблиця 2.
Динаміка основних показників діяльності банків України

Показники	01.01.2019	01.01.2020	Відхилення	
			млн грн	%
АКТИВИ				
Загальні активи	1 910 614	1 982 628	72 014	3,8
Резерви за активними операціями банків	556 445	492 069	-64 376	-11,6
Високоліквідні активи, з них:	244 345	360 735	116 390	47,6
Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	86 748	118 221	31 473	36,3
Кредити надані клієнтам, в т.ч.	1 118 860	1 033 539	-85 321	-7,6
кредити, що надані суб'єктам господарювання	919 071	822 020	-97 051	-10,6
кредити, що надані фізичним особам	196 859	206 761	9 902	5,0
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції, в т.ч.	480 615	538 943	58 328	12,1
ОВДП	407 443	367 061	-40 382	-9,9
Частка ОВДП в загальних активах, %	21,3	18,5	-2,8	x
ПАСИВИ				
Власний капітал	1 359 703	1 494 460	134 757	9,9
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ	1 204 743	1 293 606	88 863	7,4
Кошти суб'єктів господарювання	406 367	498 156	91 789	22,6
Кошти фізичних осіб (з ощадними депозитними) сертифікатами)	508 457	552 592	44 135	8,7

Джерело: розраховано автором за даними джерела [2]

Про певну фінансову стабільність і зниження ризиків в діяльності банків у 2018-2019 рр. свідчить і рівень волатильності фінансового результату (табл. 3). У 2019 році квадратичний коефіцієнт варіації (K_v) знаходився в допустимих межах і склав 30,6% (у 2018 р. – 147,9%). Це є найкращий результат за весь період з 2006 року (22,1%).

Таблиця 3.
Оцінка стабільності фінансового результату банків України

Роки	Середній прибуток/збиток, млн грн	Волатильність фінансового результату, %
2004	117,5	44,3
2006	345,3	22,1
2008	698,5	55,1
2012	408,3	91,9
2013	266,3	565
2014	-287,3	1857,1
2018	1862	147,9
2019	4969,5	30,6

Джерело: розраховано автором за даними джерела [2]

В умовах високої прибутковості банки демонстрували й високий рівень ліквідності (табл. 4), про що свідчить значення нормативу коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (не менше 100 %) (LCR_{ВВ}) та в іноземній валюті (LCR_{ІВ}). Станом на 01.01.2020 р. у 24 банків значення нормативу LCR_{ВВ} (норма - не менше 100 %) було в інтервалі від 85 % до 200%, а в 51 банку (68% від загальної кількості) – від 200% до 6200%. Медіана LCR_{ВВ} по системі банків склала 265,9%.

У контексті ризик-орієнтованого нагляду та в умовах загрози фінансово-економічної кризи виникає питання щодо ефективності такого інструменту регулювання ліквідності як LCR для банків України. Відповідно до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні (постанова НБУ від 28.08.2001 № 368) для нормативу LCR звітними є дані, що розраховані за щоденними розрахунками коефіцієнта покриття ліквідністю (LCR) за всіма валютами (LCR_{ВВ}) та в іноземній валюті (LCR_{ІВ}), які визначаються за формулою середньоарифметичної величини, виходячи зі значень LCR_{ВВ}/LCR_{ІВ} за останні 30 календарних днів. Тобто, допускається, що в окремі дні можливі порушення нормативу LCR, якщо це не призведе до порушення

середнього значення за 30 днів. За таких умов норматив LCR не зможе ефективно виконувати функцію сигналу раннього попередження. Нагляд не зможе вжити ефективні заходи впливу на ранній стадії при виникненні критично низьких значень LCR, оскільки не порушуються звітні середньомісячні значення нормативу. До того ж LCR не враховує збалансованість активів і пасивів за строками. За високої якості активів, їх може бути недостатньо на поточну дату, особливо в кризові періоди, для виконання контрактних зобов'язань. У зв'язку з цим виникає питання щодо доцільності скасування нормативу миттєвої ліквідності (Н4), який дозволяв контролювати наявність у банків достатньої «ліквідної подушки» на щоденній основі та оперативно реагувати на зростання ризику ліквідності в діяльності банків.

Таблиця 4.
Значення нормативу (LCR_{вв}) коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (не менше 100 %) для банків України станом на 01.01.2020

Значення нормативу LCR _{вв} , коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (не менше 100 %) в інтервалі	Кількість банків
85 - 100	1
101 - 200	23
201 - 400	35
401 - 1000	8
1001 - 6200	8
Медіана LCR _{вв} по системі, %	265,9

Джерело: розроблено авторами за даними джерела [2]

Водночас слід зазначити, що у зв'язку із запровадженням Національним банком нового наглядового процесу SREP, одним із елементів якого є аналіз та оцінка Національним банком достатності ліквідності банків, банки мають більш адекватно, комплексно, консервативно підходити до процесу управління ризиками та ліквідністю [3; 4].

Зауважимо, що в умовах загрози світової фінансово-економічної кризи банківська система України як ніколи має високий рівень капіталізації. Нормативи капіталу по системі банків України майже вдвічі перевищують нормативні значення. Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу, Н2 (не менше 10) по системі банків на 01.01.2020 р. становив 19,66%, норматив достатності основного капіталу, Н3 (не менше 7 %) – 13,5 %. Банки за участю держави, на які припадає більше 60% загальних активів, також дотримуються нормативів ліквідності та капіталу з певним перевищенням нормативних значень (табл. 5).

Таблиця 5.
Дотримання нормативів ліквідності та капіталу банками за участю держави на 01.01.2020 р.

Банки за участю держави	LCR _{вв} , Норматив коефіцієнта покриття ліквідністю за всіма валютами (не менше 100 %)	LCR _{ів} , Норматив коефіцієнта покриття ліквідністю в іноземній валюті (не менше 100 %)	Н2, Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (не менше 10 %)	Н3, Норматив достатності основного капіталу (не менше 7 %)
2 АТ "Укресімбанк"	839,04	567,70	20,2	10,71
6 АТ "Ощадбанк"	295,98	157,37	13,31	9,66
46 АТ КБ "ПриватБанк"	268,26	307,71	14,15	7,13
274 АБ "УКРГАЗБАНК"	199,01	143,77	15,23	14,83
Система банків України	265,90*	184,86*	19,66	13,5

*) Медіанне значення по системі банків України

Джерело: розроблено автором за даними джерела [2]

Разом з тим, демонструючи певну стабільність, покращення показників прибутковості, ліквідності та капіталізації, зберігалася низька кредитна активність банків, скоротилося кредитування економіки. Так, обсяг кредитів, наданих клієнтам, за 2019 рік скоротився на 85321 млн грн., або на 7,6%, а кредити, надані суб'єктам господарювання, зменшилися за рік на 97051 млн грн, або на 10,6% (табл. 2). Водночас простежується помірне зростання обсягів кредитування фізичних осіб, які збільшилися за 2019 рік на 9902 млн грн., або на 5,0%. Натомість активно продовжували зростати вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції, які за рік збільшилися на 58328 млн грн., або на 12,1% і на 01.01.2020 р. становили 538943 млн грн, з них ОВДП – 367061 млн грн, або 18,5% від загальних активів (на 01.01.2010 р. – 2,5%).

Зауважимо, що в умовах скорочення кредитування економіки, досить високими темпами зростали кошти на їх рахунках, за 2019 р. рік збільшилися на 91789 млн грн., або на 22,6%. Кошти фізичних осіб також збільшилися на 44135 млн грн., або на 8,7%, що свідчить про певне відновлення довіри до банків.

Збереження такої моделі поведінки банків, орієнтація на вкладення в цінні папери, в т.ч. в ОВДП, та довгострокові інвестиції, зростання ризику концентрації банківських операцій в державних банках, може

негативно вплинути на фінансовий стан та результативність діяльності банків в контексті ефективного виконання властивих для них функцій і передусім кредитування економіки та населення, а також створити в майбутньому загрозу для їх стабільної діяльності в період виникнення біфуркаційних процесів. У зв'язку з цим важливого значення набуває підвищення ефективності банківського регулювання та нагляду, удосконалення ризик-орієнтованого нагляду та впровадження механізмів державного антикризового регулювання банківської системи з врахуванням системного ризику, макроекономічних шоків та глобальних викликів [5].

Зауважимо, що зниження ділової активності і відновлення ресурсної бази у посткризовий період не дозволило вирішити одну з ключових структурних проблем банківської системи України – зменшення розриву між кредитами та коштами, залученими від суб'єктів господарювання, так званої «кредитної ями», що створює загрозу фінансовій стабільності банківської системи України (рис. 3). І хоча за 2019 р. розрив за активнопасивними операціями суб'єктів господарювання скоротився майже вдвічі (з 4,1 до 2,2), обсяг кредитів, наданих суб'єктам господарювання перевищує суму коштів на їх клієнтських і депозитних рахунка на 323864 млн грн., що в 2,2 раза більше за регулятивний капітал банків України.

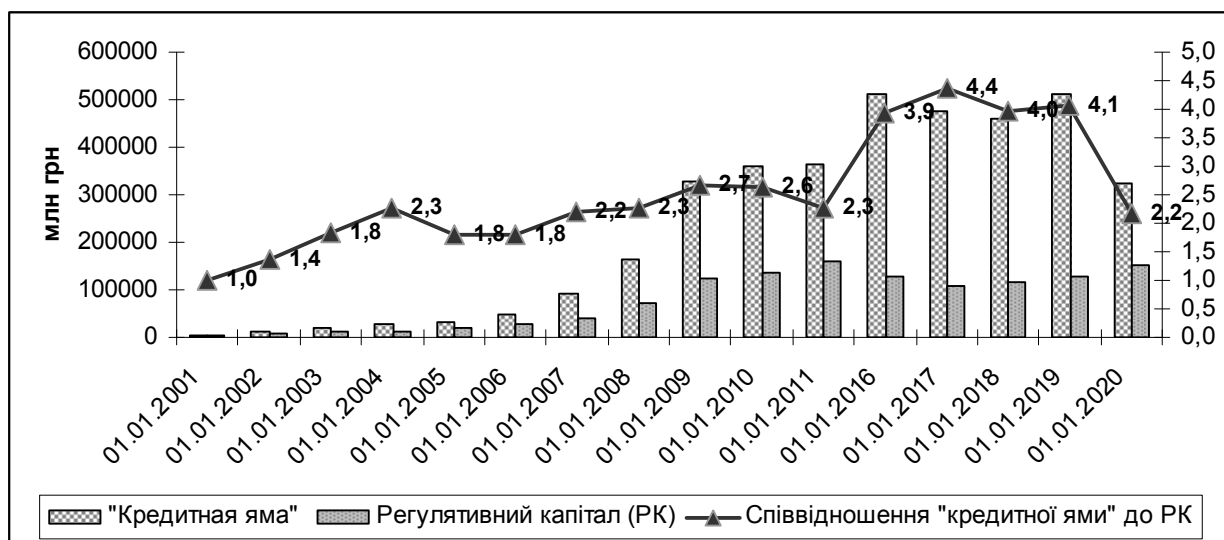

Рис. 3. «Кредитна яма» за операціями з суб'єктами господарювання
Джерело: побудовано автором за даними джерела [2]

Зауважимо, що наявність значної «кредитної ями» свідчить про функціонування банків у режимі спекулятивного фінансування та відсутність здорової фінансової основи для збалансованого економічного зростання в Україні. Отже, незважаючи на певні позитивні структурні зрушення в банківській системі України, поки що залишаються серйозні ризики в діяльності банків.

Про необхідність удосконалення ризик-орієнтованого нагляду свідчать і високі кредитні ризики та низька якість кредитних портфелів банків. Так, хоча протягом останніх років простежувалася тенденція зниження рівня непрацюючих кредитів (NPL), як в цілому по банківській системі, так і за групами банків, в той же час банкам не вдалося суттєво знизити кредитний ризик. Майже половина наданих банками кредитів є проблемними (на 01.01.2020 – 48,36%). Зауважимо, що відповідно до міжнародної практики банк вважається проблемним, якщо проблемні кредити становлять більше 5-10 % кредитного портфеля [6]. Ситуація ускладнюється тим, що найгіршу якість кредитного портфеля мають банки з державною часткою, непрацюючі кредити становлять 63,5% (Приватбанк – 78,4%), в банках іноземних банківських груп – 32,5%, з приватним капіталом – 18,6% (рис. 4). Зауважимо, що проблемні кредити для розвинутих банківських систем становлять до 3%. Так, для банківської системи США становлять 2,5%; Німеччини – 1,9%; Англія – 1,9%).

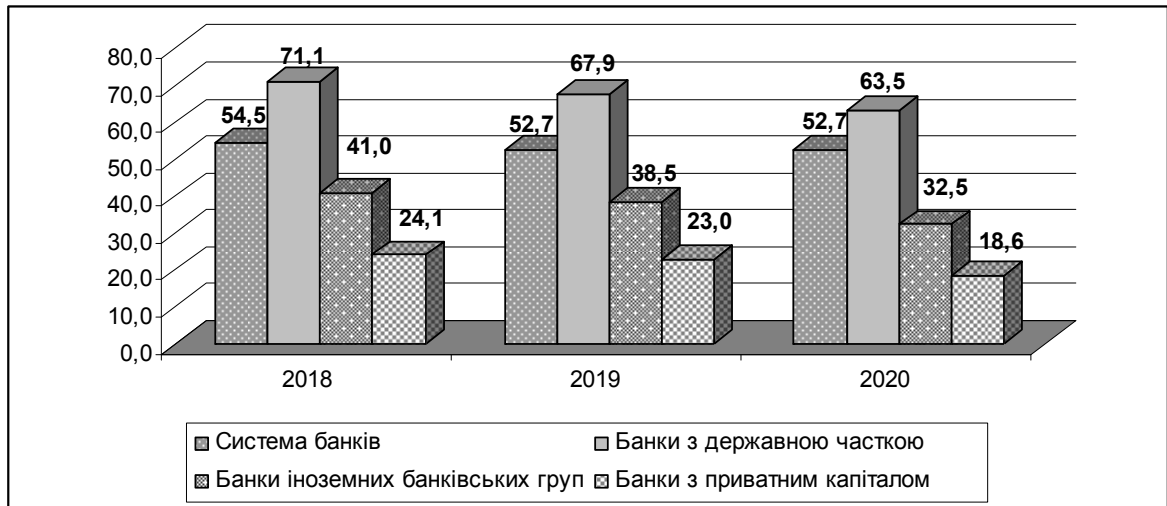

Рис. 4. Непрацюючі кредити в розрізі груп банків станом на 1 січня 2018-2020 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними джерела [2]

Зауважимо, що ефективність банківської діяльності має не тільки вирішувати проблему «прибуток-ризик», а відповідно до системно-синергетичного підходу, який виступає інтегруючою парадигмою існуючих підходів до ефективності, ефективність діяльності банків – це багатокомпонентна, багатоаспектна, багатовимірна системна характеристика, що залежить від багатьох чинників і є результативним показником виконання функцій та досягнення поставлених цілей і завдань розвитку банків за умови забезпечення фінансової стабільності, що ґрунтується на дотриманні фінансової стійкості та динамічної рівноваги, досягненні мультиплікативних та синергетичних ефектів.

За такого підходу для підвищення ефективності та стабільності банків актуальною є зміна бізнес-моделі. Роздрібний банківський бізнес перестає бути пріоритетним через насиченість ринку і зниження темпів його зростання, зниження рентабельності. У зв'язку з цим на перше місце виходить операційна ефективність, зниження трансакційних витрат України (рис. 5).

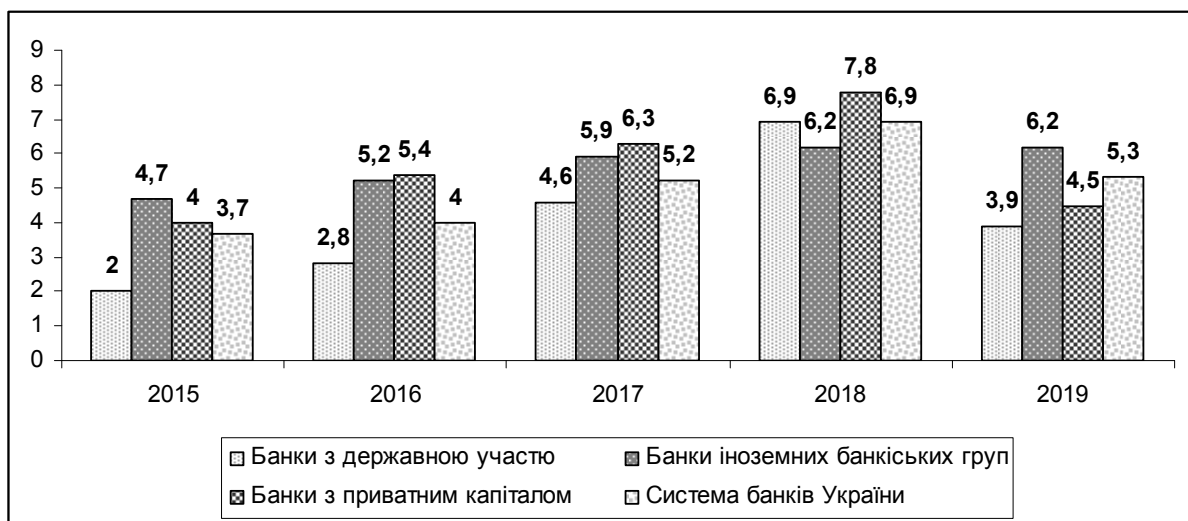

Рис. 5. Рівень трансакційних витрат в розрізі груп банків за 2015-2019 р.р.

Джерело: розроблено авторами за даними [2]

Зауважимо, що в 2019 р. мала місце тенденція зниження рівня трансакційних витрат на забезпечення функціонування банків, що може свідчити про зниження ефективності діяльності банків України. Так, для банківської системи за 2019 р. порівняно з попереднім рівень трансакційних витрат зменшився з 6,9% до 5,3%, до активів, банків з приватним капіталом – з 7,8% до 4,5%. Натомість для банків іноземних банківських груп він залишився незмінним – 6,2% і є вищим, ніж в середньому по системі банків

Ризик-орієнтований підхід передбачає не тільки оцінку ситуації на теперішній час, але й моделювання та прогнозування ситуації в банку на майбутнє. Для банківської системи України актуальним є перехід на нову модель розвитку. У зв'язку з цим виникає запитання, чи змінилася модель функціонування банківської системи України після кризи 2014-2015 рр.? Відповідно до синергетичної концепції кризи не тільки трансформують банківську систему та модель її розвитку, але й зумовлюють її структурну перебудову, змінюють характер зв'язків між елементами. Вважається, що під час фінансових криз відбуваються якісні зміни в системі [7].

Проведені дослідження з використанням інструментарію кореляційно-регресійного аналізу підтверджують, що глибина останньої кризи 2014 рр. була значно більшою порівняно з кризами 1998 та 2008 рр. (1), (2), (3). В той же час побудовані регресійні моделі (4), (5), (6) для 2017 р., 2018 р., 2019 р. залежності фінансового результату від основних факторних показників (якості активів, рівня ліквідності, капіталу, обсягів наданих кредитів, тощо) засвідчили про те, що в банківській системі України відбулися певні стабілізаційні процеси.

$$Y_{1999} = -0,019X_1 + 0,039X_2 + 0,049X_3 + 0,039X_4 - 0,866X_5 - 34896$$

$$R = 0,806$$

$$Y_{2009} = -0,019X_1 + 0,401X_2 + 0,250X_3 + 0,060X_4 - 0,866X_5 - 129400$$

$$R = 0,837$$

$$Y_{2014} = -0,234X_1 + 0,401X_2 + 0,190X_3 + 0,576X_4 - 343100$$

$$R = 0,911$$

де: Y – фінансовий результат; X_1 – загальні активи; X_2 – високоліквідні активи; X_3 – кредитний портфель; X_4 – балансовий капітал; X_5 – відрахування в резерви на покриття ризиків за активними операціями.

Слід звернути увагу на подібність зв'язків і тенденцій для криз 1998 р., 2009 р. та 2014 р., що свідчить про топологічну стійкість моделі та подібність банківських криз, а також підтверджують важливість для забезпечення стабільності та ефективного функціонування банків, підтримання на достатньому рівні ліквідності та капіталу, зниження ризиків за активними операціями.

Всі банківські кризи в Україні розвиваються за одним і тим же сценарієм: «криза ліквідності – різка девальвація гривні та погіршення якості кредитних портфелів – формування у великих обсягах резервів на покриття кредитних ризиків – втрата капіталу – загроза втрати банками платоспроможності».

Про важливість підтримання на необхідному рівні ліквідності для забезпечення стабільної, прибуткової діяльності банків свідчить і моделювання ефективності функціонування банківської системи в контексті «прибуток-ліквідність-ризик» за даними генеральної сукупності банків для 2017 р. та 2018 р. Побудовані регресійні моделі засвідчили, що в банківській системі України за 2018 – 2019 рр. відбулися певні структурні зміни, що підтверджується зміною знаків при незалежних змінних X_1 , X_2 , X_3 .

$$Y_{2017} = -0,491X_1 - 0,185X_2 + 0,190X_3 + 1,063X_4 - 0,124X_5 - 35718$$

$$R^2 = 0,948$$

$$Y_{2018} = 0,203X_1 + 0,698X_2 - 0,273X_3 + 0,315X_4 - 0,273X_5 - 1,091X_6 - 10069$$

$$R^2 = 0,743$$

$$Y_{2019} = 0,034X_1 - 0,377X_2 - 0,096X_3 + 1,046X_4 - 0,374X_5 - 521152$$

$$R^2 = 0,946$$

де: X_6 – адміністративні витрати.

Зауважимо, що вперше з 1999 р. економетрична модель, побудована для генеральної сукупності за даними фінансової звітності банків за 2019 р., відповідає класичній моделі. Зростання загальних активів призводить до зростання прибутку, а вкладення в недоходні високоліквідні активи спричиняє зниження фінансового результату. Модель 2019 р. демонструє про невирішеність проблеми покращення якості кредитних портфелів банків. Від'ємне значення коефіцієнта регресії для кредитного портфеля свідчить, що нарощування такої якості кредитних портфелів банків призводить не до зростання прибутку, а до його зменшення, через необхідність формування резервів на покриття кредитних ризиків. В той же час в кредитному портфелі банків відбуваються певні позитивні зміни, коефіцієнт β знизився з (-0,273 у 2018 р. до (-0,096 у 2019 р.). Побудована модель (2019) підтвердила важливість збільшення капіталу для забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банків, а також зниження адміністративних та інших операційних витрат, для яких коефіцієнт β збільшився у 2019 р. порівняно з 2018 р. з (-0,273) до (-0,374). Зауважимо, що за результатами 2019 року адміністративні та інші операційні витрати становлять 41,2% загальних витрат банків України.

Використання побудованих економіко-математичних моделей при прийнятті управлінських рішень дозволить виробити надійні інструменти регулювання діяльності банків в контексті «прибутковість-ліквідність-надійність (оптимальні ризики)-стабільний розвиток».

Висновки. За результатами проведеного дослідження встановлено, що у період загрози світової фінансово-економічної кризи банки України мають певний запас стійкості щодо капіталу, ліквідності, сформованих резервів на покриття ризиків за активними операціями. Але цей запас стійкості може швидко зникнути, якщо не будуть застосовані ефективні стабілізаційні механізми, що ґрунтуються на ризик-орієнтованому підході.

Водночас підвищення ефективності ризик-орієнтованого нагляду за банками має передбачити вирішення таких актуальних проблем, що стримують стабільний розвиток банків, як: підвищення рівня капіталізації, ліквідності, платоспроможності банків, вдосконалення ризик-менеджменту та корпоративного управління, переходу на інноваційний шлях розвитку, вирішення питання щодо банків з державною участю, розроблення надійних систем раннього реагування з метою попередження банкрутства банків, підвищення

відповідальності власників та керівників банків за погіршення ситуації в банку, втрату платоспроможності та доведення до банкрутства.

В умовах загрози світової фінансово-економічної кризи зростає вразливість фінансового сектора до макроекономічних шоків. У зв'язку з цим, в сучасних умовах загрози світової фінансово-економічної кризи, важливого значення набуває впровадження ефективних інструментів забезпечення фінансової стабільності, включаючи як ризик-орієнтований і консолідований нагляд, так посилення макропруденційної складової банківського нагляду.

Для успішного розв'язання проблем і забезпечення ефективного функціонування і стабільного розвитку банків України, підвищення їх системної стійкості і ролі в соціально-економічному розвитку країни та здійсненні прогресивних структурних перетворень в економіці важливу роль відіграє розроблення механізмів стимулюючого банківського регулювання з метою забезпечення економічного зростання в Україні з врахуванням інтересів як суб'єктів господарювання реального сектору економіки, так і банків в контексті оптимізації ризиків в їх діяльності.

Список використаних джерел.

1. Карчева Г. Т. Ефективність функціонування та перспективи розвитку банківської системи України / Г. Е. Карчева. – НАН України ; Інститут економіки та прогнозування. – Київ, 2012. – 520 с.
2. Національний банк України: Наглядова статистика станом на 01.01.2020. Доступно з <https://bank.gov.ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#4> станом на 01.03.2020
3. Миненко Л. М. Трансформація підходів до оцінки ризику банківської ліквідності. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7573> (дата звернення: 16.03.2020).
4. Ефективність та конкурентоспроможність банківської системи України / (Г.Т. Карчева, Т.С. Смовженко, В.І. Міщенко та ін.) ; за заг. ред. д-ра екон. наук Г.Т. Карчевої. – Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. – 276 с.
5. Vasiljeva T., Stadnyk A. Innovative Approaches to Evaluation of Concentration of the Banking System as a Basis of Improving the State Crisis Management. *Marketing and Management of Innovations (Web of Science та ін.)*. 2019. № 1. P. 302–313
6. Синки Дж. Мл.; Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг / Джозеф Синки мл.; пер. с англ. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 1018 с.
7. Карчева Г.Т. Проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи України в умовах макроекономічної нестабільності / Г.Т. Карчева // Вісник Одеського національного університету. Економіка». – Том 21, Випуск 5. – 2016. – С. 146-149.

References.

1. Karcheva G. T. (2012), *Efektivnist funktsionuvannya ta perspektyvy rozvytku bankivskoyi systemy Ukrayiny* [Functioning efficiency and development prospects of the Ukrainian banking system], NAN Ukraine, Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya, Kyiv, Ukraine.
2. The National Bank of Ukraine (2020), “ Supervision statistics”, available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=66431771> (Accessed 01 March 2020).
3. Mynenko, L. (2020), “Transformation of approaches to risk assessment of bank liquidity”, *Efektivna ekonomika*, [Online], vol. 1, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7573> (Accessed 16 Mar 2020).
4. Karcheva G.T., Smovzhenko T.S., Mishchenko V.I. (2016) *Efektivnist ta konkurentospromozhnist bankivskoyi systemy Ukrayiny* [Efficiency and competitiveness of the Ukrainian banking system] , DVNZ «Universytet bankivskoyi spravy», Kyiv, Ukraine.
5. Vasiljeva T., Stadnyk A. (2019) Innovative Approaches to Evaluation of Concentration of the Banking System as a Basis of Improving the State Crisis Management. *Marketing and Management of Innovations*, vol. 1, pp. 302–313.
6. Synki Dzh. Ml. (2007) *Finansovyy menedzhment v kommercheskom banke i v industrii finansovykh uslug* [Commercial bank financial management in the Financial-Services Industry], Alpina Biznes Buks, Moscow, Russia.
7. Karcheva G.T. (2016) *Problemy zabezpechennya Finansovoyi stiykosti bankivskoyi systemy Ukrayiny v uslovyakh makroekonomichnoyi nestabilnosti* [Problems of ensuring the financial stability of the banking system of Ukraine in the macroeconomic instability conditions], *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomika*, vol. 21, no. 5, pp. 146-149.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2020 р.